

Charismatische vernieuwing daagt parochiepastoraat uit

Prof. dr. Fred van Iersel

In 2011 verscheen het boek *Kleine geloofsgroepen, wegen naar een vitale parochie*. Prof. Fred van Iersel was één van de redacteuren. Met de stelling uit dit boek dat deze kleine groepen een antwoord bieden op de behoefte aan een doorleefd geloof bekijkt hij de praktijkartikelen met een kritische blik (uit: VPWinfo.nl 2013/4*).

Wat is dat toch met de katholieke vernieuwingsbewegingen in de katholieke kerk? Zijn ze er eindelijk, en dan blijken ze maar beperkt welkom in parochies. Marc Bollerman opent zijn bijdrage met een karakteristieke verzuchting die dit probleem vertolkt.

Primaire geloofstaal

Wat is er aan de hand? Ik zou willen suggereren de schijnbare kortsluiting tussen zielzorg** en katholieke vernieuwingsbewegingen te benaderen vanuit de vraag welke plaats de taal van het geloof heeft in het kerkelijk leven. Een opvallend kenmerk van de katholieke vernieuwing is in mijn waarneming, dat in deze bewegingen – hoe verschillend ze onderling ook zijn – het geloof wordt uitgedrukt in de directe rede: er heerst, zou men kunnen zeggen, een cultuur van geloofsexpressie in de primaire geloofstaal. In deze primaire geloofsexpressie is persoonlijke betrokkenheid bij het geloof wezenlijk, en de taal drukt een binnenperspectief uit: ik geloof, ik bid, ik getuig..., maar ook: *wij* geloven, bidden en getuigen als gemeenschap. Dit kan naïef, kinderlijk overkomen. Maar toch gebeurt er iets wezenlijks: het geloof wordt van binnen uit vertolkt en gemeenschap wordt ervaarbaar.

Zelfreflexief geloof

Is die cultuur van primaire geloofsexpressie opvallend? Niet voor wie wel eens met aanverwante protestants christelijke bewegingen in aanraking is geweest, en zeker niet voor iemand die contact heeft gehad met Aziatische, Afrikaanse en Latijns Amerikaanse varianten daarvan. Wel voor iemand die de mainstream van het Nederlandse katholicisme observeert vanuit het perspectief van blanke mannelijke middle class kerk. Want hierin domineert, althans buiten de liturgie en het stil gebed in bed en aan tafel, niet zozeer de primaire geloofstaal, maar de zelfreflectie op

het geloof. In het Nederlands katholicisme is het geloof een gespreksonderwerp, een thema. Men spreekt er vaak over – in het Engels: *'about'* – , niet zozeer er vanuit (*'within'*). Zelfreflexieve taal geeft een persoonlijke verhouding tot geloof weer, waarbij het geloof wel verondersteld wordt als element in de identiteit, maar waarbij tegelijk de identificatie met de inhoud ervan partieel blijft: het geloof blijft ook iets, waar men zich toe verhoudt als iets wat buiten, naast of tegenover – de persoonlijke identiteit staat. Dit type zelfreflectie is niet per se een uitdrukking van een tekort aan geloof: 'Heer, ik geloof, kom mijn ongelof te hulp' (Mk. 9: 24) vooronderstelt evenzeer dat de persoonlijke identiteit en de geloofsidentiteit niet geheel samenvallen.

Debatcultuur binnen de kerk

Maar er is meer aan de hand. Het Nederlandse katholicisme kent niet alleen cultuur van zelfreflexief geloof – waarbij geloof een thema is, een object van reflectie over de persoonlijke verhouding ertoe – maar ook een cultuur van debat. Debat is de publieke vorm van reflectie die het Nederlandse katholicisme na het Tweede Vaticaans Concilie heeft gekenmerkt: debat over de liturgie, debat over de plaats, rol en opdracht van de leek in het kerkmodel (ecclesiologie), debat over de celibaatsverplichting voor priesters, – en debat over het geheel van de theologie, inclusief het geloofsverstaan omtrent Jezus. Deze debatten strekten zich dus uit over het geheel van geloofspraktijk en geloofsverstaan. Ze betroffen kerkelijke structuren, kerkelijk beleid, spirituele praktijk, en zielzorgconcepten. Met name de positie van de leek in de kerk is decennia vooral voorwerp van debat geweest in Nederland; daarbij waren het verstaan van de Dogmatische Constitutie *Lumen Gentium* en het Decreet over het lekenapostolaat van Vaticanum II in het geding – waarbij het ook ging over de

blikrichting van de leek: naar binnen op de kerk en met verder gaande bevoegdheden binnen de kerk, of (primair) naar buiten op de samenleving.

En dan is er uiteraard nog het niveau van de theologie, in twee varianten: de theologie als zelfverstaan van het instituut kerk, het leergezag, dat de taak tot kerygma (verkondiging) heeft en dus helderheid, duidelijkheid en zekerheid zoekt te vertolken; en de wetenschappelijke theologie, die als universitaire theologie tot taak heeft te onderzoeken en dus vraagtekens te plaatsen, te problematiseren. Deze twee typen theologie – de kerkelijk -institutionele en de academische – hebben door de hele kerkgeschiedenis heen een wat ongemakkelijke verhouding, zelfs als ze elkaar respecteren, nuttig en nodig achten, en zelfs waarderen zoals dat in de katholieke traditie het geval is. Ook al gaat de katholieke traditie uit van *fides* en *ratio*, van geloof en rede, en van het bestaansrecht van verschillende vormen van theologie die hierop gebaseerd kunnen worden - de verhouding is zelden enkel soepel. Natuurlijk heeft de Kerk een intellectuele denktank nodig, en natuurlijk heeft dit denken opvattingen en praktijken nodig waarover ze onderzoek kan doen - maar de relatie tussen de twee blijft complex. Nu is een kenmerk van debatten dat ze, althans naar de vorm, cognitief zijn, argumentatief. En ze liggen op 'meta-niveau': het gaat over geloof, geloofspraktijken en opvattingen, over de juistheid en het bestaansrecht van praktijken en opvattingen. Die opvattingen drukken 'folk theology' *** uit: opvattingen van mensen die met geloof in aanraking komen over het geloof. Debatten worden geprovoceerd als de latente opvattingen van mensen, hun impliciete geloof, hun gewoontes, worden veranderd - zoals gebeurde tijdens en na het Tweede Vaticaans Concilie. Op deze 'folk theology' reageren ambtsdragers en professionals in de zielzorg met wat men kan noemen een eigen 'werkspiritualiteit en werktheologie': een praktische oriëntatie over de vraag welke elementen in het geloofsleven het meest centraal moeten staan en hoe men dit kan bevorderen. Voorbij deze 'werktheologie' is er vervolgens de op onderzoek gerichte theologie met haar wetenschappelijke theorie, paradigma en methode.

Bent u daar nog? Op al deze niveaus vinden reflectie, dialoog en debat plaats! En – laat me hier duidelijk over zijn: dit is – in beginsel –

een goede zaak. Want het geloof is er voor mensen die redelijke wezens zijn (met een theoretische en een praktische rede): we zijn een animal rationale en een animal sociale et politicum, zei Thomas van Aquino: het vermogen tot kritische reflectie hoort bij het mens zijn en is een voorwaarde voor het goede samenleven. Een geloof dat in het geheel geen recht doet aan de menselijke rede doet de mens tekort, en is dus inhumain. En misschien is het voor het geloofsleven van personen in onze cultuur heel belangrijk om een zelfreflexief geloof te ontwikkelen: zo blijft de deur naar de buitenwereld open. En ook debat is heel vruchtbaar: de christelijke traditie is niet voor niets altijd in gesprek geweest met de dominante filosofie en wetenschap in elke tijd. De verantwoording van het geloof in termen die voor niet gelovigen verstaanbaar zijn, zit in de genen van het katholicisme. Het initiatief van emeritus paus Benedictus XVI, de *Cortile dei Gentili* – de voorhof der heidenen – past geheel in deze traditie. Bovendien: wie wil bevorderen dat de kerk een, heilig, katholiek en apostolisch is, moet het debat aandurven hoe de kerk het beste aan deze wezenskenmerken kan beantwoorden. Zo bezien kan er niet genoeg debat zijn! Het Nederlandse katholicisme heeft hier in de vorige eeuw zeker haar steentje aan bijgedragen.

Nadelen

Maar aan deze cultuur van reflectie, debat en onderzoek kleven ook nadelen. Ongeacht de vraag waar men stond in deze debatten – en staat, voor zover ze er nog zijn - : ze bieden voor buitenstaanders – andersdenkenden – een interessant schouwspel waarbij men het liefste toeschouwer blijft. Debatten – en zeker debatten over geloof en religie- zijn van binnen uit bezien immers weliswaar gesprekken over geloofsidentiteit –, maar van buiten af bezien zijn ze uitdrukking van verdeeldheid en onzekerheid. Die vormen een slecht uitgangspunt voor identificatie en voor de wens erbij te horen, behalve voor op reflectie en debat ingestelde mensen – maar die zijn in de minderheid, althans als het om geloof, religie en levensbeschouwing gaat. Op een intern verdeelde politieke partij stemt niemand, van een intern verdeelde kerk willen mensen geen lid worden als ze het al niet zijn; en uiteindelijk blijven ook de in de kerk geboren leden weg als conflicten zich voortslepen.

Socialisatie

Debat en discussie bieden niet alleen een slecht uitgangspunt voor identificatie, maar nog meer zijn ze een lastig vertrekpunt voor socialisatie en participatie. Want wat betekent het vandaag de dag om het katholiek zijn tot je identiteit te rekenen? Wat betekent het te socialiseren binnen een intern verdeelde geloofsgemeenschap: waar kun je ingroeien in de christelijke traditie? Waar kunnen mensen leren bidden? En hoe moet je kiezen waaraan je wel en niet participeert als alles ter discussie staat?

Het kan ook anders, zo vertelt Jan Eijken. In migrantenkerken en migrantenparochies wordt veel vrijer omgegaan met primaire geloofstaal: geloofsexpressie is uitgangspunt en ijkpunt van alle theologie. Reflectie en discussie zijn er uiteraard ook, maar ze zijn ingebed in een geloofspraxis die als een onderstroom voort blijft bestaan tijdens meer reflexieve fases in het persoonlijk leven of het leven van een gemeenschap.

Wat heet geloven?

Met al deze vragen op de achtergrond kan het dienstig zijn zich af te vragen wat geloven ook al weer is. In de context van deze bijdrage wil ik drie aspecten benadrukken. Ten eerste is het geloof een geschenk van God, evenals de hoop en de liefde. De katholieke traditie beklemtoont dat geloof dus een 'ingegoten genade' is, een 'deugd' die niet verworven wordt door eigen inspanning of gewoontevorming. Deze ingegoten genade manifesteert zich in de mens als een intuïtieve vorm van voorreflexief en voorargumentatief kennen dus.

De geloofsact kent, ten tweede, volgens de traditie drie aspecten: *credere in Deum* (het vertrouwen stellen in God), *credere Deum* (God op Zijn Woord geloven), en *credere ad Deum* (in geloof zich naar God toewenden). Goed pastoraat houdt niet op bij het waarnemen van het *credere in Deum*; de geloofsverdieping in de zin van Schriftlezing en orientatie op Christus (*credere Deum*) kan gestimuleerd worden, evenals de weg van de persoonlijke heiliging (*credere ad Deum*). Men kan zich afvragen of in de diverse vormen van pastoraat en geestelijke verzorging de geloofsverdieping en de heiliging voldoende aandacht krijgen. Hoe dit ook zij: de katholieke vernieuwing staat juist wel open voor het

verwerven van kennis omtrent de Heilige Schrift en de toe-eigening van de kennis, en ook voor het gaan van een weg van persoonlijke heiliging; althans zo kan men het verlangen naar een persoonlijk doorleefd geloof en het verlangen naar commitment in de vorm van getuigenis duiden.

Belangrijk is ook, ten derde, dat, zoals Paulus schrijft, het geloof 'uit het gehoor' (Rom. 10:17) is: het is in zijn totstandkoming ook afhankelijk van kerygma en getuigenis of martyria. Anders gezegd: het geloof moet verkondigd worden; geloof is innerlijke, intuïtieve, instemming met de verkondiging. Op dit punt gekomen, kan men zich afvragen of de dominante vormen van pastoraat en geestelijke verzorging wel voldoende kerygmatisch gericht zijn, of voldoende het kerygma een organieke plaats krijgt. Veronderstellen ze niet te veel een reeds aanwezig geloof?

Bidden of getuigen?

Nu is het uiteraard wel zo dat bidden iets anders is dan getuigen. Bidden is een geloofsact ten overstaan van God, waarin verwondering, dankbaarheid, eerbied, verlangen en nood worden uitgedrukt. Bidden is tevens een wijze om wijsheid te verwerven, via de introspectie die er mee verbonden wordt. Hardop bidden, zoals Manon van den Broek in haar bijdrage beschrijft, kan vanuit deze perspectieven geheel authentiek zijn. Maar een risico hiervan is wel het farizeïsme (Lc 18: 9-14): dat men als het ware biddend aan God uitlegt wat er aan de hand is, dat men het als bidder goed getroffen heeft met de eigen bereidheid tot getuigenis, en dat het sociale aspect van het bidden – voor het oog van de mensen – belangrijker wordt dan het gebed 'coram Deo' en het verwerven van wijsheid. Het ondervangen van dit risico vereist goede zielzorg – maar daar staan deze bewegingen juist voor open, als het goed is.

Charismata

Maar wat is nu de waarde van de charismata van katholieke vernieuwingsbewegingen als bijvoorbeeld de Katholieke Charismatische Vernieuwing (KCV)? Deze hebben ten slotte alleen betekenis in en vanuit de gemeenschap die de kerk is.

Door deze vraag te stellen kan men er een begin mee maken de charismata van de katholieke vernieuwing te duiden. Vullen deze

bewegingen niet iets aan dat in veel regulier pastoraat niet tot volle wasdom komt? Is het geven van getuigenis niet een onderdeel van kerygmatisch pastoraat? En is heiliging niet evenzeer een opgave van de kerk die buiten kloosters niet veel aandacht krijgt?

Zoals Piet Timmermans verheldert, is een parochie niet een winkel waar mensen iets kunnen halen. De kerk is inderdaad geen vereniging ter bevrediging van religieuze behoeften, maar een organisatie waarin leerlingenschap (discipelschap, zegt Timmermans) geoefend wordt. Anderzijds: het moet voor gelovigen mogelijk blijven om gewoon lidmaat van een kerk te zijn, zonder te moeten 'werken' aan 'discipelschap'. Het geloof zelf is immers per slot reeds verlossend, dat mag gevierd worden, en het mag leiden tot verwijlen bij God.

Pastoraatsconcepten

Het woord kerygma is al gevallen. Het is een woord dat haaks lijkt te staan op een op gewoonte gebaseerde geloof zoals dat leeft bij trouwe parochianen, en ook haaks op diaconaal werk waarin 'presentie' de norm lijkt te stellen. Nu kan men verschillend tegen de kern van zielzorg aankijken. Maar het algemene doel van zielzorg is volgens mij het verbreiden en bestendigen van geloof (–sleven) en, ten tweede, de verbetering van de kwaliteit daarvan in personen (via heiliging), de gemeenschap die de kerk is (via bevordering van eenheid en apostolische kwaliteit), en in de samenleving (via caritas en diaconie), en dit alles in eenheid met de traditie en met de wereldkerk van nu.

Het zoeken van het Rijk Gods en zijn gerechtigheid (Mt :6: 33) en het verkondigen van het evangelie tot het einde der aarde (Mt. 28 : 19-20), zijn in de Heilige Schrift twee opdrachten die elkaar versterken. In de Nederlandse cultuur zijn ze door historische en maatschappelijke oorzaken – de opbouw van de verzorgingsstaat – uit elkaar komen te liggen.

De diaconaal-caritatieve sector in de zielzorg staat momenteel aarzelend tegenover het kerygma als opdracht; en de kerygmatische sector van het pastoraat zet niet altijd met dezelfde inspanning en toewijding in op kwalitatief goede diaconie.

De [KCV](#) kan er in deze context aan bijdragen om de actuele opdracht tot evangelisatie te concretiseren in eigentijds kerygmatisch

pastoraat. Daarin zal het er empirisch gezien niet om gaan om de secularisatie en ontkerkelijking terug te draaien –, maar wel om aan nu bestaand levend vitaal geloof recht te doen en om als kerk te beantwoorden aan de zendingsofdracht van de Heer, waarbij interesse in gebed, getuigenis en diaconie, juist in samenhang en congruentie bijdragen aan de geloofwaardigheid van de kerk.

Ook een sacramenteel gericht pastoraat – gericht op de sacramentele bemiddeling van het 'reeds' van Gods liefde- kan niet zonder kerygma. Hoe belangrijk de eucharistie ook is als bron en hoogtepunt van het kerkelijk leven- het eerste sacrament in een mensenleven, de doop, is nog steeds een goede graadmeter voor de missionaire kwaliteit en daarmee de apostolische kwaliteit van een parochie. Als het aantal dopen daalt, schort het – bij gelijkblijvende overige omstandigheden – aan kwaliteit van kerygmatisch pastoraat.

Slot

De katholieke vernieuwingsbewegingen zijn een geheel van op primaire geloofsexpressie gebaseerde bewegingen die gelukkig vaak ook open staan voor geloofsverheldering (inclusief counselend pastoraat), mystagogische geloofsverdieping en catechese. In die zin bieden ze tevens uitgelezen kansen voor een interessante mix aan zielzorgconcepten, en natuurlijk ook voor kadervorming.

Als theoloog heb ik er vertrouwen in dat de reflexieve kwaliteit van deze bewegingen zal toenemen naarmate ze in meer verschillende contexten geëngageerd zijn. Want het is van oudsher de transfer van geloof van context naar context die de hermeneutische reflectie op het geloofsverstaan bevordert. Die transfer kan betrekking hebben op culturen, maar ze kan ook binnen een cultuur betrekking hebben op personen, instituties en (diaconale) settings. In die contexten zal blijken dat zielzorg, en uiteindelijk het geloven zelf, telkens opnieuw moeten, maar ook mogen switchen in niveaus van geloofsexpressie en reflectie. Het is dan ook aan de zielzorg het charisma tot bloei te laten komen, maar ook het functioneren ervan af te stemmen op het geheel van de kerk en haar missie.

** Het woord zielzorg verwijst in dit artikel naar algemene zielzorg als verstaan door D. Nauer (2010), Seelsorge. Sorge um die Seele. Stuttgart: Kohlhammer.

*** Deze uitdrukking is afkomstig uit: Virginia
Todd Holeman (2012), *Theology for Better
Counseling. Trinitarian Reflections for Healing and*

Formation. InterVarsity Press Academic: Downers
Grove, Illinois.

*Dit artikel werd geschreven voor VPWinfo.nl 2013/4.

In VPWinfo.nl 2013/4 staat een geredigeerde verkorte versie van dit artikel, en ook de artikelen van Piet Timmermans en Marc Bollerman waar Van Iersel naar verwijst.

In Bouwen aan de Nieuwe Aarde, 2014/2 staat een korte samenvatting.

Meer over de 'schijnbare kortsluiting tussen zielzorg en katholieke vernieuwingsbewegingen':

'De Kerk na de implosie - nieuwe concepten nodig', dr. Erik Sengers over het boek dr. Christian Hennecke 'Ist es möglich?', [document 0379](#) op www.stucom.nl.

Meer van Fred van Iersel op www.stucom.nl:

[0352.pdf](#) Leven met elkander - teksten Thomas a Kempis en Dietrich Bonhoeffer over leven in gemeenschap gelezen door prof. dr. Fred van Iersel, Pastoraal Congres maart 2012.

[0349.pdf](#) Over het boek 'Kleine geloofsgroepen Wegen naar een vitale parochie', Kees Slijkerman en Fred van Iersel (red.) Persbericht, symposium en meer informatie

[0307.pdf](#) Het hanteren van paradoxen in het christelijk geloven: de weg naar passend leiderschap in christelijke context Lezing van prof. Fred van Iersel tijdens het 6e Pastoraal Congres, 15 maart 2010 te Helvoirt

[0164.pdf](#) | [0164.doc](#) God ontmoeten in een gebroken wereld - Justitiepastoraat - Prof. Dr. Fred van Iersel + Cijfers en feiten gedetineerden Lezing tijdens 4e Pastoraal Congres nieuwe bewegingen, 17-19 september 2006 te Helvoirt.

Dit is document 0380 op www.stucom.nl.